

Bouwen aan grammaticaal bewustzijn

Kinderen zelf
zinnen laten maken
met zinsdelen en
woordsoorten

BEELD: SHUTTERSTOCK

Grammatica saai en lastig? Welnee! Zodra je iets denkt, vertelt of opschrijft, gebruik je de grammatica van de taal. Grammaticalessen bieden de kinderen inzicht en wakkeren hun onbewuste maar aanwezige taalkennis aan, zodat zij de grammatica effectief kunnen gebruiken in hun eigen communicatie. Wil je weten hoe je kinderen enthousiast maakt en hen zelf actief zinnen laten bouwen? Wij bieden je praktische handvatten voor effectief en uitdagend grammaticaonderwijs.

TEKST: MARJOLEIN KORSTANJE EN MARLEEN VAN ROSSUM FOTO'S: VINCENT VAN DEN HOOGEN

De manier waarop je zinsdelen en woordsoorten uitlegt aan de kinderen, lijkt waarschijnlijk veel op de manier waarop je het zelf op school hebt geleerd. 'De persoonsvorm vind je door de zin vragend te maken. De persoonsvorm staat dan vooraan.' Of: 'Het bijvoeglijk naamwoord staat voor het zelfstandig naamwoord.' Ook de oefeningen zijn in de loop der jaren weinig veranderd: 'Zet een streep onder de persoonsvorm en een rondje om het onderwerp' of 'Kleur het bijvoeglijk naamwoord groen'. Dit soort ezelsbruggetjes en oefeningen moesten jou vroeger en moeten de kinderen nu helpen de zinsdelen of de woordsoorten van gegeven zinnen te benoemen. Maar de ezelsbruggetjes werken lang niet altijd. Zo kun je in het Nederlands een zin ook vragend maken door een vraagteken aan het eind van de zin te plaatsen of door de zin met een vraagwoord te beginnen. In die gevallen staat de persoonsvorm niet vooraan in de vraagzin. En ja, een bijvoeglijk naamwoord past voor een zelfstandig naamwoord, maar dat geldt ook voor andere woordsoorten, zoals het telwoord en het rangtelwoord. Ezelsbruggetjes blijken dus niet zo betrouwbaar en bovendien leer je de kinderen hiermee vooral trucjes. Hen taal leren snappen is een betere insteek voor grammaticaonderwijs.

MAAK DUIDELIJK ONDERSCHIED TUSSEN ZINSDLEN EN WOORDSOORTEN

In de taalkunde spreekt men over redekundig en taalkundig ontleden. Bij redekundig ontleden verdeel je de zin in zinsdelen en geef je elk zinsdeel een naam, bijvoorbeeld onderwerp of lijdend voorwerp. Bij taalkundig ontleden geef je van elk woord in de zin aan wat de woordsoort is, bijvoorbeeld zelfstandig naamwoord of lidwoord. Kinderen, maar ook volwassenen, halen deze twee manieren vaak door elkaar. Je lost dit op als je de lessen anders ordent. Behandel binnen een blok, hoofdstuk of thema van je taalmethode óf woordsoorten óf zinsdelen. En dus niet, zoals in sommige leerlijnen van taalmethoden, de ene les over zinsdelen en de volgende les over woordsoorten. ▶

BEGIN DE LES MET EEN TAALONDERZOEKJE

Duik niet meteen de instructie in, maar begin een grammaticales eens met een taalonderzoekje dat past bij het doel van de les. De kinderen zijn dan actief betrokken bij de les, ze verwonderen zich over een taalverschijnsel, worden zich bewust van (hun) taal en vragen zich nieuwsgierig af: 'Maar hoe zit dat dan?' Tijdens de instructie en de verwerking leren ze hoe het precies zit, oefenen ze ermee en ontdekken ze dat zij in hun eigen taal al zinnen maken waarbij ze de nieuwe leerstof onbewust toepassen. Ook maken ze, samen met jou, de verbinding met het taalonderzoekje: 'Hé, hier ging het onderzoekje ook over!'

Taalonderzoekje over lidwoorden

Lesdoel: Je leert wanneer je welk lidwoord gebruikt.

- Schrijf op drie stroken papier de woorden 'de', 'het' en 'een'.
- Pak de strook met 'de' en zeg: 'Ik kies de. De past voor tas, het is de tas.' Houd de strook met 'de' voor een tas. Wijs een kind aan en geef het de strook met 'de'. Nu zoekt het kind een voorwerp waarbij 'de' past en gaat het erbij staan (de tafel, de stoel).
- Een ander kind krijgt de strook met 'het' en zoekt een voorwerp waar 'het' bij past (het raam, het digibord).
- Haal nog een kind voor de groep en geef het de strook met 'een'. Benoem samen met de kinderen dat het kind bij alle voorwerpen kan gaan staan: 'een' past overal bij!

Taalonderzoekje over bijvoeglijke naamwoorden

Lesdoel: Je leert wat een bijvoeglijk naamwoord is.

- Speel een variant van het spelletje 'Wie is het?'. Alle kinderen gaan staan. Kies in gedachten één kind. Vertel de kinderen dat je zo een aantal zinnen gaat zeggen. Klopt de zin voor jou? Dan blijf je staan. Klopt de zin niet voor jou? Dan ga je zitten.
- Gebruik steeds zinnen waarin een bijvoeglijk naamwoord staat. Het kind heeft **bruine** haren, het kind heeft **lange** haren, het kind draagt een **korte** broek. Ga door totdat het kind dat je in gedachten had nog als enige staat.
- Verbind na de instructie het onderzoekje met het lesdoel: 'Om 'Wie ben ik' te spelen gebruikte ik steeds bijvoeglijke naamwoorden. Ik zei bijvoorbeeld **bruine** haren en een **korte** broek. Zo kwam ik precies uit bij het kind dat ik in gedachten had.'

MODEL TIJDENS DE INSTRUCTIE

Bied in je uitleg niet alleen een nieuw zinsdeel of een nieuwe woordsoort aan, maar model ook hoe jij hiermee een zin bouwt. Bouw daarna zelf en samen met de kinderen nog meer zinnen en bespreek de resultaten. Door kinderen zelf zinnen te laten bouwen, prikkel je hun taalgevoel. Zo laat je de kinderen zien hoe taal werkt en hoe je met zinnen kunt spelen. De zinsbouw herkennen ze vervolgens ook in de oefeningen die in het werkboek van de methode staan.

Voorbeeld

Je geeft een les over het onderwerp in groep 6. In de onderbouw hebben de kinderen al geleerd wat het onderwerp is en hoe je een zin bouwt met een werkwoord en een onderwerp. In de oefenzinnen bestond het onderwerp toen nog uit één woord of uit een klein groepje woorden. De kinderen bouwden zelf toen ook korte zinnen met een kort onderwerp. Jij leert de kinderen nu dat een onderwerp ook veel langer kan zijn. Hoe langer je een onderwerp maakt, hoe meer informatie je geeft. Op het digibord projecteer je drie voorbeeldzinnen:

Lotte voetbalt.

Mijn vriendin Lotte voetbalt.

Mijn vriendin Lotte uit groep 6b voetbalt.

Begin met de eerste zin en leg uit dat dit een heel korte zin is. Het onderwerp bestaat uit één woord: Lotte. In de volgende zin geeft het onderwerp al meer informatie, het onderwerp is nu een groepje woorden en het gaat over 'mijn vriendin Lotte'. In de volgende zin is het onderwerp nog langer en geeft het nog meer informatie: mijn vriendin Lotte uit groep 6b.

Nodig de kinderen uit een nog langer onderwerp te bedenken.

(Bijvoorbeeld: Mijn sportieve vriendin Lotte uit groep 6b van De Akkerschool voetbalt.). Nodig de kinderen vervolgens uit om zelf zinnen te bedenken met een lang onderwerp. Geef eventueel een korte zin (De hond blaft. Jip eet.) of laat de kinderen zelf eerst een korte zin bedenken. ▶

**EZELSBRUGGETJES
WERKEN LANG
NIET ALTIJD**

GEBRUIK WAT DE KINDEREN ONBEWUST AL WETEN

Kinderen hebben onbewust al een grammaticale ontwikkeling doorgemaakt. Zij beschikken dus al over een taalkundige basis. Daar kunnen we in het onderwijs van profiteren. Laat de kinderen in de middenbouw eerst korte zinnen bouwen met een werkwoord en een onderwerp. Breid dit vervolgens stap voor stap uit. Naarmate de kinderen ouder worden, bouwen zij dan steeds langere zinnen met nieuwe zinsdelen en met steeds langere zinsdelen. Tijdens de grammaticaleslessen maak je de kinderen bewust van wat zij al onbewust toepassen in hun eigen taal.

In de bovenbouw oefenen de kinderen veel met woordsoorten en zinsdelen benoemen. Het helpt wanneer de oefenzinnen aansluiten op de belevingswereld van de kinderen. Dus zinnen die de kinderen zelf ook zouden kunnen zeggen. Het helpt ook wanneer de oefenzinnen alleen zinsdelen en woordsoorten bevatten die de kinderen hebben geleerd. Zo voorkom je frustratie en verwarring. Vergeet niet de kinderen ook uit te nodigen hun eigen zinnen te bouwen. Zij bepalen dan zelf wat zij precies in hun zin willen vertellen én ontdekken dat zij hiervoor zinsdelen en woordsoorten nodig hebben.

TIP

Gebruik een zin die voorkomt in een oefening van de methode. Maak de zin kort en laat hem langer maken. Daarna herkennen de kinderen de (structuur van de) zin in de oefening.

Zinnen bouwen met zinsdelen

In groep 4 en 5 met korte zinsdelen

De jongens spelen.
De jongens spelen een balspel.
De jongens spelen een balspel op het schoolplein.

In groep 6, 7 en 8 met langere zinsdelen

De oudste jongens van groep 6b spelen in de pauze een spannend balspel.
De oudste jongens van groep 6b hebben in de pauze met de meisjes van groep 6a een spannend balspel gespeeld op het schoolplein achter de school.

Zinnen bouwen met woordsoorten

In groep 4 in een korte zin (één ww, znw, lw, bnw)

De juf schrijft.
De nieuwe juf schrijft.

In groep 5 in een langere zin (hww, vdw, znw, lw en bnw)

De nieuwe juf heeft een lange brief geschreven.

In groep 6, 7 en 8 (steeds meer woordsoorten)

Waarom heeft de nieuwe juf een lange brief geschreven?
De nieuwe juf heeft een lange brief aan de kinderen uit groep 7 geschreven, omdat zij een andere baan heeft.

Maak gebruik van de thuistalen van de kinderen

Vraag de kinderen naar de grammatica van hun thuistaal en laat ze erover vertellen. Wil je meer weten over de thuistalen van kinderen? In de webapp 'de rol van Moedertaal bij NT2' (moedint2.nl/home) zijn zowel de grammaticale overeenkomsten als de verschillen in kaart gebracht tussen het Nederlands en verschillende vreemde talen, zoals het Engels, het Turks en het Arabisch. De verschillen geven inzicht in de eventuele problemen die kinderen kunnen ondervinden bij het aanleren van grammaticaregels in de Nederlandse taal. De overeenkomsten geven zicht op de voordelen waarvan kinderen kunnen profiteren. Je kunt deze inzichten meenemen in je lessen grammatica.

BESPREEK 'HET NUT' MET DE KINDEREN

'Het nut' is het antwoord op de vraag 'wat heb ik eraan in mijn eigen taal'? Wie het nut van een lesdoel ziet, zal met meer plezier, interesse en begrip de les volgen. Zo kun je met bijvoeglijke naamwoorden je zin duidelijker, nauwkeuriger, mooier, grappiger en/of spannender maken. Met een lang onderwerp dat bestaat uit een groepje woorden ben je preciezer dan met een kort onderwerp dat maar uit een woord bestaat. Met bepalingen kun je je zin verder aankleden en dus steeds langer maken. Dan vertel je meer. Een meer overstijgend nut is: wie de grammatica van zijn eigen taal snapt, zal veel makkelijker andere talen aanleren.

VERBIND GRAMMATICA MET SCHRIJVEN EN SPREKEN

Wat de kinderen tijdens de grammaticalessen leren, kunnen zij toepassen in schrijf- en spreekopdrachten. Door bewust te spelen met zinsdelen en woordsoorten bepalen de kinderen zelf de inhoud van hun zinnen en dus van hun uiteindelijke schrijf- of spreektekst. Het kind snapt wat het effect is van zijn taal en heeft daarvoor niet langer ezelsbruggetjes of trucjes nodig. Zo groeien de kinderen zichtbaar in hun eigen taal.

Marjolein Korstanje en Marleen van Rossum zijn methodeontwikkelaars van onder andere de nieuwe Taal actief. Marjolein is daarnaast zelfstandig taal-/leesadviseur. Zij begeleidt scholen bij het verbeteren van hun onderwijs in taal, spelling en lezen.